

EIGEN SCHOON	
WEST - BRABANTSCH TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS, OUDHEIDSKUNDE,	
♦	♦
FOLKLORE EN TAALKUNDE	
♦	♦
Verschijnende den 15 ^{den} van iedere maand	
Inschrijvingsprijs : 2.50 fr. 's jaars	
Voor al wat den opstelraad betreft gelieve men te schrijven naar het Bureau van Eigen Schoon te Opwijck ; voor al wat den dienst betreft naar het Bestuur van het Davidsfonds te Asche . :- :- :- :- :- :- :- :-	

1ste JAARGANG.

Nrs 8 & 9.

Over Lennick's bestuur in 't leenroerig tijdvak

De bestuurlijke en rechterlijke instellingen zijn zoo oud als de maatschappij.

Hadden de eerste Lennickenaars voor bestuurders de Romeinsche veldheeren die onze streek veroverden? Daaraan valt te twifelen. Maar onder de Franken die, in de V^e eeuw, bezit namen van Oud - Gallië, zal ons kanton of gouw, gelijk andere gewesten, tot uitvoering der burgerlijke en rechterlijke zaken, zijne *rachimburgi* en, sedert Karel den Groote, zijne *schepenen* gehad hebben.

Van omtrent het midden der VIIe tot in het begin der XIIIe eeuw, hoorden Lennick 's grondgebied en omstreken toe deels aan de abdij van Nijvel, welke ze ontvangen had van hare stichteres, de H. Itta, weduwe van den hofmeier Pepijn van Landen, deels aan de politieke macht die onze streek beheerde, te weten: Karel de Groote en zijne zwakke opvolgers; de koningen en hertogen van Lotharingen; de graven van Leuven; de hertogen van Lothrijk en Brabant.

De abdijsgoederen bekoorden reeds vroeg de hebzucht der vorsten. Vele werden door hen ingepalmd en als belooning aan krijgslieden of gunstelingen gegeven.

Was 't om onrechtvaardige toeëigeningen te keer te gaan dat, in 877, Karel de Kale, koning van Frankrijk, keizer van Duitschland, en, in 897, Zwentibold, koning van Lotharingen, de Lennicken aan de abdij van Nijvel toekenden (zie « Eigen Schoon », bl. 38), of was 't om dezer bezittingen, onder den dekmantel van bescherming of van voogdijschap, aan

hun grondgebied te hechten ? Zag men niet, in 972, Otto II, keizer van Duitschland, van wie Neder - Lotharingen afhing, de abdij van Nijvel met hare 168000 bunderen land aan zijne bruid als huwelijksgift in eigendom geven (1) ?

't Is buiten twijfel dat machtige vorsten den scepter over de kloostergemeente van Nijvel zwaaiden en zich hare domeinen toeëigenden. Hetzelfde deden gewestelijke beheerders, na de splitsing van Neder-Lotharingen in hertogdommen en graafschappen. Wie als voogd over eene abdij was aangesteld om dezer feodale rechten voor de wereldsche macht te verdedigen en te handhaven, maakte er niet altijd bezwaar in de abdijsgoederen in te palmen.

Hooren wij niet Hendrik III, keizer van Duitschland, door diploma van 5 Juni 1040, het dorp Nijvel en zijne afhankelijkheden aan de abdij doen teruggeven en zich beklagen over de onrechtvaardigheid van den graaf, die zijne macht tot onder de muren van het klooster had uitgebreid (2) ? Hooren wij hem niet, het jaar daarna (3 Juni 1041), den akt van teruggave vernieuwen en de overweldigers woeste en hardnekkige lieden noemen (3) ? Vinden wij niet dergelijke verordeningen gedaan, in 1049, door paus Leo IX (4) ; in 1059, door Hendrik IV (5) en, in 1136, door Lotharius van Saxen (6) ; verordeningen waarin de paus en de twee keizers van Duitschland kloegen over de uitbuiting en de dwingelandij waarvan de abdij van Nijvel sedert lang het slachtoffer was ?

Op 't einde der XIIe eeuw, was er een machtige vrijheidszucht in de wereld opgegaan. Om haar gezag te handhaven, had Nijvel te worstelen niet alleen tegen de groote eigenaars, maar ook tegen de bestuurders harer goederen en tegen de huurlingen. De maatregelen genomen, in algemeene kapittelvergadering van Juli 1218, tegenover de nalatige cijsbetalers van Lennick en elders, geven ons daarover afdoende bewijzen (7). In November 1251, werd er overeengekomen nopens de versch ontgonnen.

1) Bondam, *Charterboek der hertogen van Gelderland en graven van Zutphen*, Utrecht 1783, boekd. I, bl. 66, 67.

14.000 mansi. Mansus, 12 bunderen.

2) Miraeus en Foppens, *Opera Diplomatica*, boekd. I, bl. 660.

3) Ibid., bl. 661.

4) Ibid., bl. 661, 662.

5) Ibid., bl. 510, 511.

6) Ibid. bl. 384, 385.

7) 's Rijks Archief, *Cartulaire du Chapitre noble de Nivelles*, fol. 536.

gronden of *wastijnen* gelegen onder Lennick : de opbrengst dezer gronden zou, voor de helft, aan 't kapittel zijn en, voor een derde, aan de heeren van Lennick (Godfried van Leuven en Dirk van Walcourt), aan wie het overige zesde werd afgestaan mits eene som gelds en een te betalen cijns aan Nijvel en op voorwaarde dit deel nooit te verkoopen, noch in leen of cijns uit te geven ⁽¹⁾. Wij zeggen Dirk van Walcourt (« avoet de Ligni ») heer van Lennick ; want zijne voorgangers hadden de voogdijschap van 't kapittel zoo wel waargenomen dat zij dezès gezag deelden.

Ondertusschen, was er alhier, benevens het gezag der abdij, een nieuwe macht ontstaan. Na den dood van Hendrik, bijgenaamd den Oorloger, hertog van Lothrijk en Brabant (1235), had zijn zoon Godfried de vaderlijke erfenis afgestaan mits een jaarlijksche inkomst die hem door zijnen broeder Hendrik verzekerd was gedeeltelijk op landen van 't uitgestrekt grondgebied van Lennick en Leeuw ⁽²⁾. Sedert dan, werd Gaesbeek, toen nog een gehucht van Lennick, de hoofdzetel der streek die zijnen naam draagt. Godfried van Leuven was er de eerste heer van.

Weldra werden de twee Lennicken aanzien als toebehoorende deels aan den heer van Gaesbeek, deels aan de Walcourt van Aa, te Anderlecht. Zoo deelde, in 1251, Dirk van Walcourt, voogd van Lennick, met Godfried van Leuven, de *wastijnen*rechten waarvan wij daareven spraken. Zoo werd de *Keure* of strafwet, door Hendrik van Leuven, zoon van Godfried, in 1284, aan « sinen lande » gegeven, goedgekeurd door Mathildis, « vrouwe van Aa ende van Leneke ». Zoo nog werd, in 1335, eene overeenkomst gesloten tusschen Willem van Hoorn, heer van Gaesbeek en Dirk van Walcourt « heer van Aa ende van Leneke », nopens hunne wederzijdsche rechten in beide Lennicken ⁽³⁾. De abdij van Nijvel werd, in deze twee laatste akten, niet vermeld. Allengs verminderden hare rechten, zoodat zij, in 1750, van hare eertijds zoo groote domeinen, maar 5691 gulden meer trok ⁽⁴⁾ en eindelijk door de Fransche Revolutie afgeschaft werd.

In 1381, werden de twee Lennicken, door Sweder van Abcoude, bij

1) *Cartulaire du Chapitre noble de Nivelles*, fol. 320.

2) « Gernerct dat d' Landt van Gaesbeke eens brueders deylinghe van den hertoghe van Brabant is ende daer voere altyt gehouden », zegt een akt van 20 Januari 1493 (Archief van 't kasteel van Gaesbeek, Da 4)

3) 's Rijks Archief, *Cartulaire de Gaesbeek*, fol. 12.

4) Wauters, *Histoire des Environs de Bruxelles*, boekd. I, bl. 215, 216.

het land van Gaesbeek ingelijfd ⁽¹⁾. Ze bleven er mede vereenigd tot dat het grondgebied van Gaesbeek verbrokkeld werd, 't is te zeggen gedurende meer dan drij honderd jaar, hebbende achtereenvolgens vijftien voorname heeren : Zweder en Jacob van Abcoude ; Jan, Filips, Arnold, Maximiliaan en Marten van Hoorn ; Lamoral en Filips van Egmont ; Maria van Hoorn, Cleriade de Genève ; Renaat en Alexander de Renesse de Warfusée ; Procopius de Lalaing en Filips-Frans de Berghes.

't Is onder dezen laatsten heer, in 1689, dat het land van Gaesbeek verkocht werd in vier loten ⁽²⁾, waarvan het eerste, behelzende de baronie van Gaesbeek, de twee Lennicken, Vlesenbeke, St Laureis-Berchem, Audenaken, Elingen en het recht dat den heer van Gaesbeek toebehoorde in Pamel en Goyck, aangekocht werd door Jan-Peeter L'Escornet, schepene der stad Antwerpen, gezamentlijk met Cornelius de Man, voor de som van 84.000 gulden ⁽³⁾. Den 30 December 1690, werden de twee Lennicken, door L'Escornet, voor 48.000 gulden, afgestaan aan raadsheer Cornelius de Man ⁽⁴⁾, in wiens nakomelingschap ze bleven tot aan de Fransche Omwenteling. Den 7 December 1695, verkocht L'Escornet het overige van zijnen aankoop, dat is Gaesbeek, Vlesenbeke, St Laureis-Berchem, Audenaken en Elingen, voor 39.000 gulden, aan Lodewijk-Alexander Schockaert ⁽⁵⁾.

In 't leenroerig tijdvak, was het rechtsgebied, zoowel als de grondeigendom, verbrokkeld : elk groot grondeigenaar was politiek beheerder. De heer van Gaesbeek had hooge, middelbare en lage juridictie, te beginnen van het opleggen van geldboeten tot het uitvoeren van doodvonnissen.

1) De heerlijkheid van Aa, behelzende Walcourt, het voogdijschap van 't kapittel van Anderlecht, de beide Lennicken en O. L. V. Lombeek, werd aan Sweder van Abcoude, heer van Gaesbeek, afgestaan, in ruiling van Abcoude en Wyck, door zijnen broeder Willem, gehuwd met Maria van Walcourt, die vrouwe van Aa, van St Martens en St Quintens-Lennick was. (Butkens, *Trophées de Brabant*, bl. 620.)

2) Archief van 't kasteel van Gaesbeek, Da 119.

3) Archief van 't kasteel van Gaesbeek, *Décret de Vente* van 12 Februari 1689, Da 56, bl. 45 ; *Acte d'Adhérítance* van 4 Maart 1689, *ibid.*, bl. 85.

Het tweede lot, St Peeters - Leeuw, werd gekocht door raadsheer Roose ; het derde lot, bestaande uit O. L. V. - Lombeek en Strythem, werd aan generaal Fariaux toegewezen ; het vierde lot, te weten, Itterbeek, Dilbeek, St Martens - Bodeghem en Walcourt, werd de eigendom van raadsheer Schockaert, uitgezonderd Walcourt, dat gekocht werd door de Man.

4) Archief van 't kasteel van Gaesbeek, *Acte de Partage*, Da 56.

5) *Ibid.*

Zijn *baljuw* was hoofdmeier of drossaart van geheel het land van Gaesbeek. Zijne leenmannen, schepenen-rechtsgeleerden, hadden het crimineel in geheel dit land ⁽¹⁾. Te Gaesbeek, op de plein vóór de kerk, stond de schandpaal. Tusschen Vlesenbeke en Leeuw (op « Gálgendries ») stond de galg. In 1745, werd er de laatste aan opgehangen, Maximiliaan Deleener.

Oorspronkelijk, waren er, in 't land van Gaesbeek, vijf schependommen, te weten : het 1ste, te Leeuw, voor Leeuw, Vlesenbeke, Berchem, Audenaken en Elingen ; het 2de, te Lennick, voor de twee Lennicken, waaronder O. L. V. Lombeek, Eyseringen, Schepdael, Pede en Gaesbeek, 's heeren verblijfplaats ; het 3de, te Itterbeek, voor Itterbeek en Dilbeek ; het 4de, te Bodeghem ; het 5de, te Strythem (*Keure* van 1284).

Elk schependom was voorgezeten door eenen meier en bijgestaan door eenen griffier en eenen vorster of preter, ook officier genaamd. In de twee Lennicken, zooals elders, waren de schepenen ten getalle van zeven, genomen uit de aanzienlijkste familiën van St Quintens en St Martens. Dit geheel plaatselijk bestuur noemde men « de weth ».

De *meier* was het onmiddellijk opperhoofd des dorps. In dezes bestuurszaken, was hij voorzitter der « regeerders », toezichter over financiën, kerk- en armbestuur, politie, enz. Op rechterlijk gebied, was hij, na den baljuw, hoofdmagistraat, maar mocht de vonnissen der schepenbank niet veranderen.

Aanvankelijk, waren de *schepenen* rechters (in deze hoedanigheid werden zij door Karel den Groote, in steden en dorpen, aangesteld) ; maar allengs werden zij ook bestuurlijke ambtenaars. Hun werkkring was veel uitgebreider dan die der hedendaagsche schepenen. Behalve de gewone dorpszaken, hadden zij in hunne bevoegdheid notariswerk. Zetten en inzamelen van renten en cijzen, sluiten van rekeningen, bestuur van gemeentegoederen, toezicht van straten en wegen, verpachten, prijzen, verkoopen van goederen, opstellen van testamenten, opmaken van inventarissen in sterfhuizen, beheer der goederen van weezen, krankzinnigen en zieken, kortom, al wat in de sfeer der burgerlijke bedrijvigheid voorkwam, moest vóór hen beleden en door hen bekrachtigd of uitgevoerd worden. De schepenen maakten ook de plaatselijke rechtbank uit, die hare onderdanen in eerste vonnis oordeelde. Hunne verantwoordelijkheid was zeer groot. Meermaals werden zij geroepen naar Brussel of elders, om,

1) *Recueil des Anciennes Coutumes de la Belgique, Quartier de Bruxelles, Bruxelles* 1869, bl. 614.

als afgevaardigden, mededeelingen te geven of gewichtige dorpszaken te helpen beslissen en uitvoeren. Tijdens de oorlogen van Lodewijk XIV in België, hebben meier J. B. Brabant en twee schepenen van St Martens-Lennick, voor dorpschulden, maanden gevangenschap te Doornik onderstaan. Van rond 1700, ziet men dikwijls den eersten schepene den titel van « borgemeester » voeren.

Als men nagaat welken arbeid de schepenen te verrichten hadden, zal men bekennen dat hun ambt geen luiaardspost was. Vele zaken, nogtans, werden op voorhand door den *griffier* bereid ; en de tegenwoordigheid der schepenen, het voorlezen van een wettelijken akt, hunne mondelingsche of schriftelijke toestemming, waren, in vele gevallen, voldoende om het raderwerk van 't dorpsbestuur te doen draaien. De *griffier* had een lastigen rol. Doorgaans was hij een geleerd man, licentiaat in de rechten, zooals , op 't einde der XVIIe en in 't begin der XVIIIe eeuw, onze griffier de Landre.

Vorster of preter. — Deze bediende was zoowel op de gerechtshoven als bij den dorpsraad. Zijne bediening had veel overeenkomst met die onzer huidige veldwachters : hij riep de regeerders bijeen, ging met hen op toezicht van wegen en waterloopen ; deed opzeg van land en huizen en andere openbare diensten.

In het plaatselijk bestuur treft men ook, buiten de kerk- en armmeesters, de bedezetters en collecteurs aan. De *bedezetters* waren bedienden tot het stellen of « ommeslaegen » der belastingen ; hunne bezigheid kwam daaromtrent overeen met die onzer hedendaagsche patentzetters. Tot het invorderen der belastingen, waren er ontvangers of *collecteurs*, die, op gestelde tijdstippen, rekening moesten geven.

De politie of het toezicht der goede orde werd door den officier of preter gedaan. Daarenboven waren er, in St Martens-Lennick, *patrouillanten*, die, in sommige omstandigheden, de plaatselijke politie bijstonden. Zoo lezen wij :

« Item betaelt aen de provosten als patrouillanten over hunnen extraordinarissen dinst op hyllich Dryvuldighydt synde kermisdagh vanden jaere 1773. — 1 guld. 5 1/2 st. »

Al die beambten, van den hoogste tot den laagste, hoe klein de bediening ware, moesten door den landheer benoemd en konden door hem afgezet worden. Allen moesten, voor de schepenbank, eed afleggen vooraleer in wettige ambtsuitvoering te treden.

Gedurende de laatste honderd jaar vóór de Fransche Omwenteling, onder het beheer van Cornelius de Man en zijne opvolgers, maar niet vroeger, hadden de twee Lennicken, even als Gaesbeek, niet alleen meier,

schepenen, griffier en officiers, maar ook eenen baljuw. Deze verbleef te St Quintens-Lennick, gelijk die van Gaesbeek nabij 's heeren kasteel verbleef. In, maar niet vóór dien tijd, stond te St Quintens-Lennick de galg. Op de merkt, aan « eenen staeck, » moesten sommige misdadigers gebonden worden om « te worden gegeeselt tot den bloede » of « gestraft met den sweerde tot datter de dood naer volge. » (Wij zullen hierop weêrkomen.)

St Martens- en St Quintens-Lennick volgden de costume van Nijvel⁽¹⁾. Beiden gingen, voor burgerlijke zaken, in beroep naar Nijvel; voor feodale en crimineele zaken, naar het souverain leenhof van Brabant⁽²⁾.

De schepenbank der twee Lennicken was eene hoofdbank bij welke zeventien onderhoorigebanken, voor burgerlijke zaken, in beroep kwamen, onder anderen : Goyck, Pamel, O. L. V. Lombeek, Strythem, Saventhem, Sterrebeek⁽³⁾. Luidens de *Pertinente Beschryvinghe van diversche Heerlyckheden gelegghen in den Lande van Gaesbeke*, stuk van 1670 (bl. 16, 23), zou voortaan St Quintens-Lennick alleen de hoofdbank blijven :

« Alsoo voor desen de voorss. Heerelyckheydt van Sinte Mertens met de ghene van Sinte Quintens t' samen hebben ghemaect eene Hof-bancke,... soo is 't dat van de voorss. Hoogh-bancke van Sinte Quintens als-nu sal afghesneden wesen de voorss. Heerelyckheydt van Sinte Mertens, ende sal de selve Hoogh-bancke alleen blyven aan Sinte Quintens. »

Deze schikking werd niet uitgevoerd, vermits de verkooping van 't land van Gaesbeek slechts gedaan werd in 1689 en dat, het volgende jaar, de twee Lennicken afzonderlijk door Cornelius de Man gekocht werden.

Ofschoon wij de schepenen van Lennick de eerste maal vermeld vinden in 1242⁽⁴⁾ en hunnen zegel in 1284⁽⁵⁾, toch mogen wij veronderstellen, gelijk wij in 't begin van ons artikel deden, dat sedert de VIIIe of IXe eeuw, ons kanton of gouw, gelijk andere gewesten, tot uitvoering van rechterlijke en burgerlijke zaken, zijne schepenen zal gehad hebben. Nijvel moest reeds vroeg schepenen in Lennick hebben, vermits het alhier

1) *Recueil des Anciennes Coutumes de la Belgique, quartier de Bruxelles*, Bruxelles 1869, boekd. I, bl. 614

2) Archief van 't kasteel van Gaesbeek, Da 33, *Pertinente Beschryvinghe van diversche Heerlyckheden ghelegghen in den Lande van Gaesbeke*, 1670, bl. 16, 23.

3) *Pertinente Beschryvinghe* daareven aangehaald, bl. 20 ; *Recueil* daareven aangehaald, bl. 609-615 ; Koninkl. Biblioth. Brussel, Handschrift 20585, bl. 52, 53.

4) Wauters, *Histoire des Environs de Bruxelles*, boekd. I, bl. 223.

5) *Keure van 1284*.

reeds vroeg voogden of beheerders over de goederen der abdij had aangesteld, onder anderen, Geeraart van Lennick, gemeld in 1086.

De « seenscepenen » (*Synodus*, sinde, seynt, zend, kerkvergadering), *scabini synodales*, waren geene rechters. De bestraffing der ergste buitensporigheden was den bisschoppelijken rechter (officiaal) voorbehouden ; die van min grove misdaden was overgelaten aan den landdeken ⁽¹⁾, aan wie de « seenscepenen » (doorgaans twee per parochie) de plichtigen moesten aanklagen. Zoo leest men in een akkoord tusschen Hendrik de Berghes, bisschop van Kamerijk en Arnt van Hoorn, heer van Gaesbeek, aangegaan den 20 Januari 1493 :

« Voert meer is tusschen ons gesloten ende geaccordeert, dat men van nu voertane in allen plaetsen des Landts van Gaesbeke aldaer men gewoonelyck is van oudercostumen te senten, sal stellen ende ordineeren sentscepenen, die welcke van jaire te jaire, onder hueren Eedt, die sy daer om doen selen, alle persoonen vrouwen ende mannen van heuren excessen mesusen, daer mede sy besmet ende befaemt syn, ende daer af de correctie ons Bisscop toebehoort, onsen Decken vander Kerstenheit overgeven, om deselve excessen ende mesusen by hem, soe verre die hem toebehoiren, nae inhoudt synder Commissien, ende anders niet, gepunieert ende gecorrigeert. ende die correctie daer af oick geexecuteert te wordenne, na oudecostume, aldaer onderhouden, sonder dat de Promoteur des Hoefs van Camerycke tot Brussel die persoonen van alsulcken excessen sal moigen daigen ende te hove vervolgen. Maer by alsoe ennige groote Excessen ende mesusen binnen den Lande van Gaesbeke te wat plaetsen dat waere gebuerde gedaen te worddenne by ennige persoonen, buyten der macht ende Commissien vanden Lantdeeken begrepen ende den Hove toebehoirende, te wetenne Incestus.... soe sal de voers. promoteur de selve persoonen t' allen tyden moigen doen daigen ende vervolgen, om die vanden selven heuren excessen by den Officiael te doen corrigeren nae recht ende qualiteyt vanden selven, ten eynde dat alsulcke groote excessen ende mesusen niet en souden ongecorrigeert bliuen » (2).

De synodale schepenen der twee Lennicken hebben nooit eenen zegel gehad. « *Ad praesens sigillo carentium* », getuigden zij in 1297, 1298 ⁽³⁾. En in 1378 :

« Ende omme dat dit waer is ende aldus voir ons zeenscepenen voirseide gesciede, soe bidden wy geachtighen ende wisen lieden onsen lieven ende geminde vrienden den scepene van Leneke, dat sy haren ghemeynen segel hier ane willen hanghen want wy neghein ghemeynen segel en hebben » (4).

1) Het district van St Peeters - Leeuw, dat aanvankelijk (vóór 1598) veertig, later (van 1598 tot de Fransche Omwenteling) zeven en dertig parochiën behelsde, werd niet altijd bestuurd door den pastoor van Leeuw. Zoo heeft het voor dekens gehad : J. De Pape, pastoor van St Martens - Lennick ; C. Van Grootendael, pastoor van Ternath ; N. Le Noir, pastoor van Goyck ; S. De Naeyer, pastoor van St Quintens - Lennick ; F. G. VanderElst, pastoor van Buisingen ; P. J. Taymans, pastoor van Tubize.

2) Archief van 't kasteel van Gaesbeek, Da 4.

3) Wauters, *Histoire des Environs de Bruxelles*, boekd. I, bl. 216.

4) *Cartulaire de Gaesbeek*, fol. 84.

Ten slotte, melden wij eenen akt van 1694, waarin de « seenscepenen » nog voorkomen met de schepenen der hoofdbank :

« Wy Aert Seghers ende Guiliam De Beys schepenen der hooftbancke van St Quintens ende St Mertens Lennicke ende Peeter Van Holder ende Jan Jonckbloet sentschepenen des personaetschap van Lennick voors. doen te weten dat voor ons ende heer Sebastianus De Nayer pastoir ende persoene des voers. personaetschap ende St Joannes Baptista Brabant als meyer derselver plaetse is gecompareert » enz. « Gegeven in 't jaer ons Heeren XVI^c vierennegentich. » (1)

Herlees en verbeter « Eigen Schoon », n^r 6, Art. *De Schepenen van Lennick*. Ons vorig artikel *Over den oorsprong der twee Lennicken* raakte deze stof niet aan.

F. VENNEKENS.

Dom Beda Regaus

Laatste proost der abdij van Affligem.

(Vervolg van blz. 108)

Zoo schreef de aartsbisschop aan den proost : « wees verzekerd dat in de benoemingen welke ik zal doen en in de beslissingen welke ik zal nemen, ik u altijd hetzelfde vertrouwen zal betoonen gelijk ik tot nu toe gedaan heb, dank aan den ijver waarmede gij de kloosterlijke regeltucht in mijne abdij handhaaft » (2). Het aan Beda toevertrouwde ambt was weliswaar ondergeschikt aan dit van den abt, doch het liet hem toe gestadig het oog op zijne monniken te houden, onafgebroken in hun midden te leven en ze steeds voor te gaan door woord en voorbeeld (3). Op die wijze was de invloed van den proost des te krachtiger en overwegender. Meermalen en van zeer verschillende zijde werd de regeltucht onzer abdij met lof vermeld. Het weze voldoende hier het getuigenis aan te halen van den geleerden Dom Berthod, een Fransch Benediktijn, die in November 1774 in Affligem verbleef en aldus in zijne reisbeschrijvingen spreekt :

« Les religieux d'Afflighem reçurent la réforme dans le siècle dernier et elle y subsiste encore avec éclat. D. Beda Regaus, prévôt de ce mona-

1) 's Rijks Archief, Goedenisboek n^r 4691, bl. 212.

2) Brief van den 28 September 1769. Dit vertrouwen blijkt verder hieruit, dat de aartsbisschop onzen proost verkoos om de kanonieke visitatie te doen in andere kloosters : b. v. te Geeraardsbergen.

3) Beda heeft ons den tekst van vele dezer aanspraken bewaard in zijne « *Delitice*. »

stère n'oublie rien pour y maintenir l'amour de la vertu et des lettres ; un pareil exemple ne peut manquer d'inspirer beaucoup d'émulation aux religieux : aussi la plupart s'occupent d'une manière digne de leur état. Quelque soit le nombre d'étrangers qui viennent à Affligem, la solitude et la tranquillité des religieux n'en sont point troublées, parce qu'ils ont vraiment l'esprit de retraite et qu'ils savent en charmer les loisirs » (1).

Affligem telde toen enkel koorreligieuzen, ongeveer dertig in getal. Eenigen waren gelast met het bestuur der tijdelijke goederen, enkelen met het onderwijs hunner medebroeders, of met andere kloosterlijke bedieningen, hetzij in de abdij, hetzij in de afhankelijkheden. Des niet-tegenstaande hielden zij zich ook onledig met wetenschap en letteren. Onder hem noemen wij Dom Karel Jacobs († 1799) die eene kostbare natuurkundige verzameling bijeenbracht (2), die zelfs in den vreemde gekend en gewaardeerd werd. Dom Martinus Sterckx (wiens broeder pastoor was te St Quintens-Lennick) had eene kostbare verzameling van munten en medaillen vergaderd, die na zijne dood (1785) door Dom Ful-

1) Dit reisverhaal werd meermalen gedrukt, o. a. In de verhandelingen van de *Akademie van Besançon*, en ook in den « *Messenger des sciences et des arts de Belgique*. Gent 1838 VI blz. 56. De aartsbisschop Franckenberg gaf aan Dom Berthod het volgende aanbevelingsbriefje mede :

« Le porteur de cette lettre Don Bertoulet est un religieux de votre ordre de Besançon, homme fort instruit et estimable, qui fait un tour dans ce pays ci pour recevoir des fragments qui pourraient lui servir à l'histoire de Charles quint qu'il a entrepris d'écrire. Il se fait un plaisir de voir mon abbaye sur le récit que je lui en ai fait de la régularité qui s'y observe. Vous en serez fort content. » (Brief van 30 November 1774.)

2) Verscheidene brieven zijn hieromtrent in het archief van Affligem bewaard gebleven. Een Engelsch edelman Thomas Hodges, bezocht zelfs deze verzameling en schreef later om eenige stukken in ruiling te bekomen : « J'ai remarqué que ce religieux était plein de goût et d'activité pour cette belle et intéressante partie de l'histoire naturelle, je désirerais donc fortement d'être en relation avec lui relativement à cet objet dont je suis moi même fort curieux et fort amateur... Je lui enverrai de nos productions d'Angleterre et des autres pays où je vais passer, et vous, Mon Reverend Père et votre honnête religieux vous pouvez compter sur la parole d'un gentilhomme anglais... En un mot je veux être à l'avenir, en relation avec votre maison et assurément on ne peut qu'infiniment gagner de correspondre avec des Bénédictins dont la science en toutes choses est si connue. Je me suis aussi procuré les moyens d'être en relation avec les R^{ds} P^s Bénédictins d'Hautvilliers en Champagne et de Senone en L'Auraine, ainsi je recevrai des coquillages de la garenne de Cortagnon et des bois pétrifiés de ces endroits là. Et comme j'ai vu de tout cela dans votre cabinet à Affligem, je dispense le religieux qui le dirige, de m'envoyer de ces sortes de choses ; qu'il m'envoie seulement un petit échantillon des choses qu'il a ramassées dans la partie des Gaules Beligiques... » Brief van 24 Augustus 1774. — Ook de abt Gudwal van St Pieters abdij te Gent, vroeg eenige stukken voor de verzameling van Mr Nelis, konunnik van Doornik (Brief van 9 November 1774).

gentius Disclijn werdt voortgezet⁽¹⁾. De talrijke geschriften van Dom Wilibrord Walravens († 1785) worden vermeld in de Bibliothèque des Ecrivains de l'ordre de St-Benoît II bl. 220-246⁽²⁾. Al deze werken moeten voorzeker, voor wat het aantal en de belangrijkheid aangaat, wijken voor deze van Beda, doch zij bewijzen dat er in Affligem eene lofwaardige werkzaamheid heerschte. Wij zijn daarenboven geneigd te denken dat eenige monniken hebben medegewerkt met den proost, ten minste in het afschrijven en opzoeken der dokumenten voor zijne « Geschiedenis van Affligem ». Het mag dus wel gezegd worden dat Affligems laatste tijdvak (vóór de Fransche omwenteling) niet zonder grootheid was. Voorzeker mag Beda zelf in de levensbeschrijving zijner monniken vele stichtende trekken opsommen, doch, hij verbergt daarom ook de schaduw niet die op enkelen kleeft. Gebreken en afwijkingen gedurende het lang bestuur van onzen proost, komen slechts afzonderlijk voor, en werden krachtdadig te keer gegaan vooraleer zij tot werkelijke misbruiken konden ontaarden. Ook mocht Beda den troost smaken zijne monniken standvastig te zien blijven gedurende de ongelukkige jaren⁽³⁾.

Bij dezen ijver voor het handhaven der kloosterlijke regeltucht, ver-

1) Deze gaf in 1790 te Brussel het volgend werk, in twee boekdeelen, in het licht : *Recueil de Lettres originales*.

T. I. Lettres de Joseph II au général d'Alton. Imprimerie du comité patriotique à Bruxelles.

T. II. Joseph II métamorphosé en Pape ou la Suprèmatie autrichienne et autres lettres temps ; à Bruxelles chez Lemaire, 1790.

2) Dom Norbertus De Vos, een ander monnik onzer abdij, schreef later :

a) *Merkwaardigheden ; plakaerten, portraiten, beschrijvingen van landen en steden...* in 3 boekdeelen in 4°. I van 1783 tot 1786 ; II van 1787 tot 1827 ; III van 1827 tot 1831.

b) *Catalogus monachorum Hassiigemensium ab Emiliano (1688) ad Amandum (1793) et subjunguntur in historiam Hassiigimensem annotationes nonnullæ*, in 12°.

c) *Tractatus de indulgentiis, altaribus privilegiatis, ex variis anctoribus collectus 1805* in 8°.

d) *Varia ad tempus bene transigendum utilia*, in 8°.

e) *Institutiones et inventiones rerum præcipue ecclesiasticarum*. 1815 in 4°.

Al deze werken zijn onuitgegeven gebleven, en worden nog bewaard in het archief der abdij van Dendermonde. Wellicht zijn aan Dom Norbertus nog andere kleinere werkjes toe te schrijven.

3) Zie hierover : J. B. Van Bavegem : *Het martelaarsboek der Belgische geestelijkheid*. Gent, Van der Schelden 1875. bl. 257, 229, 310, 390, 461. Voeg daarbij den naam van Dom Emilianus De Rydt die met eene boet en maandenlang gevang gestraft werd, wyl hij **het H. Misoffer had opgedragen**. (Zie Beda : *Catal. Monach*, bl. 1621).

loor Beda den stoffelijken opbloei der abdij niet uit het oog, want hij aarzelde niet eene reeks gewichtige werken te ondernemen hetzij tot het herstellen der oude kloostergebouwen, hetzij door er nieuwe op te richten om den luister zijner abdij te vermeerderen. Zijne eerste zorgen wijdde hij aan het herstellen der oude abdijkerk, zoo dikwerf door de liefdevolle zorgen harer kinderen opgetooid, en helaas ! ook zoo dikwijls door heiligschennende handen van hare sieraden beroofd. Reeds was men onder den vorigen proost begonnen met den gothischen stijl in renaissancestijl te veranderen, volgens den smaak van dien tijd. Beda liet dan de werken voortzetten en de stijlveranderingen ook in het koor uitvoeren. Al deze werken stonden onder de leiding van den vermaarden bouwkundigen Laurentius Benedictus Dewez ⁽¹⁾ en duurden verscheidene jaren. Tevens wilde Beda ook het mobiel der kerk vernieuwen en volledigen ; want behalve het prachtige koorgestoelte ⁽²⁾, den predikstoel ⁽³⁾, en eenige meesterstukken der schilderkunst ⁽⁴⁾, scheen het overige min overeen te stemmen met den luister van het geheel. Het houten hoogaltaar met de beroemde *Kruisdraging* ⁽⁵⁾ van Rubens werd afgebroken en den 10 November 1764 de eerste steen gelegd van een nieuw marmeren altaar, dat den 25 September 1767 door den aartsbisschop werd ingewijd. In 1769 werd dit altaar bekroond met een schoonen marmeren groep door den Nijvelschen beeldhouwer Henrion gebeiteld, en den Godsdienst voorstel

1) Geboren in 1731 en overleden in 1812. Aan den ingang der kerk van Grooten Bijgaarden ziet men nog zijn grafsteen. Eene levensschets van dezen man vindt men in de *Biographie Nationale*. Bruxelles 1876 V p. 908.

2) Dit werd in 1651 vervaardigd door Jan Cardon, beeldhouwer te Antwerpen, en kostte voor handwerk alleen, 6100 gulden.

3) In 1642 gemaakt door Servatius Cardon van Antwerpen. Het handwerk kostte 600 gulden.

4) Zie eene lijst in de *Geschiedenis van Affligem*, bl. 360 en volg. Men voege daarbij nog drie schilderstukken door Smeyers van Mechelen : 1. Engelbewaarder die een kind voor Christus brengt om het te zegenen. (Hoog 5 fransche voet 8 duim. — breed 4 voet.) Dit stuk bevond zich in de O. L. Vrouwekapel ; 2. Eene aanbidding der herders (in de kapel van den H. Jozef) ; 3. Aanbidding der driekoningen (in de kapel van de H. Ludgardis).

Deze drie schilderijen werden in 1750 gemaakt en aan Affligem geschonken door kanunnik Gillis van Mechelen. Zie brief van Beda in de *Collectio Epistolarum* 1768 - 1777. In zijn *Directorium* blz. 24 vermeldt Beda nog vijf stukken, aan Quinten Metsys toegeschreven die in ééne lijst samen gevat het lijden van Christus verbeeldden en tot 1764 in de O. L. V. kapel hingen. Thans zijn er twee paneelen van in het Museum van Schoone kunsten te Brussel (Catal. n. 554).

5) Nu in het Museum van Brussel.

lende met eenen kelk in de rechter, en eene fakkel in de linkerhand, terwijl een engel beneden een open evangelieboek draagt (¹).

Dezelfde kunstenaar leverde nog een marmeren beeld van den H. Petrus dat 2000 gulden kostte, en een gipsenbeeld van den H. Paulus. Beda liet ook zes biechtstoelen te Nijvel vervaardigen, die in Mei 1765 in de kerk geplaatst werden. Een nieuw en grooter orgel werd ook besteld om de godsdienstige plechtigheden waardig op te luisteren en door Van Petegem in 1768 geleverd (²).

Terwijl de proost aldus ijverig arbeidde aan de versiering der abdijkerk, liet hij ook de laatste hand leggen aan de nieuwe sakristij. Deze, aan den Zuidkant van den kruisbeuk gelegen, werd ten jare 1757 begonnen volgens de plannen van Donckers en was voorzien van eene schoone houten muurbekleding van Moens, beeldhouwer te Brussel. Beda volledigde haren opsmuk met zes eenkleurige schilderijen (camaïen) van den toen vermaarden Antwerpschen meester Martinus Geeraerts, en vernieuwde een groot gedeelte der priestergewaden en der liturgische benodigheden.

Intusschen deed de bouwvallige toestand der oude kloostergebouwen, die voor geene ernstige herstelling vatbaar waren, er toe besluiten ook

1) Zie hier volgens een anderen brief van Beda (November 1779) nog eenige bijzonderheden over dit altaar : « Dans le grand autel ordonné par Dewez, deux médaillons, ornés de cuivre doré par Mr Henrion de Nivelles, demeurant à Bruxelles, l'un représentant l'ancien Tabernacle, l'autre les pains de proposition. Ce même Henrion a fait toute la table de l'autel avec une urne, et le tabernacle en forme de piédestal, et dessus la statue représentant la Religion » Voor het handwerk gaf men 2000 gulden. « Le bronze et la dorure ont été faits par Mr Sandelin de Bruxelles. »

De twee marmeren zijaltaren, aan den ingang der koor, waren in 1752 gemaakt volgens de plans van Donkers, bouwkundigen te Brussel, en waren versierd met de marmeren beelden van St Martinus en St Benedictus door Delvaux (elk beeld kostte 2000 gulden voor het handwerk) « Devant la table de ces autels il y a deux bas-reliefs de marbre (le baptême du Seigneur et la réception de St Maur et de St Placide par St Benoît) faits en 1756 par Bergé, sculpteur à Bruxelles pour chacun 100 souverains. » Over Delvaux, zie *Biogr. Nation.* V p. 498.

De zijkapellen waren in 1648 met marmer versierd volgens de plans van den Brusselschen bouwkundigen Anneessens. In een dezer plaatsen bevond zich een marmeren standbeeld van St Jozef, door Delvaux en had 1500 gulden gekost.

Het koor was afgesloten met een kunstig hekken in gesmeed ijzer, dat vervaardigd was door Delmotte in 1753 en 2500 gulden had gekost. *Directorium Hoffl.* blz. 9 en vlg.

2) Een deel van het oude orgel werd verkocht aan de kerk van Denderhautem, een ander aan de kerk van Oporp geschonken (*Directorium bl. 7*). Het nieuw orgel werd door twee experten onderzocht, n.l. Karel J. Van Helmont, kapelmeester der St Gudulakerk te Brussel en Bald. Schepers, organist van St Martinus te Aalst, die beiden een zeer vlotend getuigschrift afleverden.

een nieuw klooster op te richten. Beda wilde dat dit niet alleen aan de tegenwoordige noodwendigheden zou beantwoorden, maar ook voor de toekomstige zou volstaan, indien het noodig was. In 1768 werd Dewez gelast een algemeen plan op te maken, dat, na enkele wijzigingen, door de kloostergemeente werd goedgekeurd ⁽¹⁾. Volgens dit groot en grootsch plan zou de nieuwe abdij een uitgebreiden langwerpigen vierhoek gevormd hebben, in vier panden verdeeld, waarvan er twee de kerk zouden omsluiten en de twee andere zich verder Oostwaarts uitbreiden. Moedig werd de hand aan het werk geslagen. In 1769 opende men te dien einde de steengroeven van Hekelgem, aangezien men die van Meldert uitgeput meende, wat later onjuist bleek te zijn. Bouwmaterialen werden geheel dit jaar aangebracht en voorbereid alsook drie vleugels van het oude klooster afgebroken. Den 7 Mei 1770 legde Beda den eersten steen van het nieuwe gebouw, achter het koor der kerk.

Inderdaad het was als voer een nieuw leven door Affligem henen naarmate het heugelijk 700 jarig jubelfeest harer stichting naderde ⁽²⁾. Hoopvol rezen, naast de herstelde abdijskerk, de muren van het nieuwe klooster in de hoogte, terwijl de proost sedert vele jaren arbeidde om haar heerlijk verleden te doorzoeken en aldus een blijvend geschiedkundig gedenkteeken aan zijne abdij op te richten. Het plechtig jubelfeest werd den 28 en 29 Juni gevierd. Te dier gelegenheid hield de proost, voor de vergaderde kloostergemeente eene prachtige redevoering, waarin hij in groote trekken de geschiedenis der abdij schetste, zijne monniken tot ijver en volharding in de deugd aanspoorde. Hij zelf heeft ons den tekst ervan bewaard in zijne *Delitiæ* II blz. 1166. In een boekdeel getiteld « *Varia Poemata* » van ons archief zijn eveneens twee latijnsche gelegheidsgedichten voor dit jubelfeest bewaard gebleven.

Nog was het onvangrijk werk van het heropbouwen der abdij maar gedeeltelijk voltrokken, toen de Staten van Brabant bij den proost aandrongen om een groot gebouw nabij het park te Brussel op te richten. In den beginne verontschuldigde Beda zich uit hoofde der reeds gedane

(1) De oorspronkelijke plans worden nog in het archief van Affligem bewaard.

(2) Vele schrijvers geven weliswaar verschillende jaren op. Doch, zooals Beda het reeds in zijne geschiedenis bewees, en wij dit breeder zullen aantoonen in eene studie over de eerste kronijk van Affligem, moet men twee datums onderscheiden. Den 28 Juni 1075 zijn de bekeerde ridders zich in Affligem komen vestigen om boetvaardigheid te doen, maar het was slechts in 1083 dat zij de gedachte opvatten van samen een klooster te stichten. Het jaar 1075 is dus wel het begin van Affligem, doch de eigenlijke stichting geschiedde eerst in 1083 en werd kerkelijk goedgekeurd in 1086.

onkosten, doch later, den 25 April 1783 stemde hij er met zijne klooster-gemeente in toe. De onkosten beliepen de som van 430000 gulden (1).

Omstreeks deze jaren kwamen verscheidene geleerden de bibliotheek en het archief van Affligem raadplegen. Behalve Dom Berthod waarvan wij reeds vroeger gesproken hebben, vinden we nog Desroches (2) (September 1774) lid der nieuwopgerichte Akademie te Brussel; den geleerden Kluit, professor aan het gymnasium te Middelburg (1775). Paquot, door andere bezigheden in de abdij van Gemblours wederhouden, vroeg en bekwam van den proost uitgebreide inlichtingen over de reis van den H. Bernardus door België, enz. Op zijne beurt zag Beda zich meermalen verplicht de welwillende hulp van andere geleerden in te roepen ten einde aldus de noodige inlichtingen te bekomen voor zijne geschiedenis van Affligem. Vandaar dat de briefwisseling van onzen proost menig belangrijk stuk bevat.

(Wordt voortgezet)

D. VINC. COOSEMANS. O. S.B.

(1) Zie *Haffl. illustr.* III blz. 2559. — *Directorium Hafflig.* blz. 58. Henne en Wauters spreken volgenderwijze van dit gebouw :

« L'hôtel du ministère de l'Intérieur a été élevé par l'abbaye d'Affligem sur trois lots de terrain qu'elle acheta au gouvernement en 1783. Il est composé de deux parties : les bureaux du ministère où était au siècle dernier le « Bureau des vingtièmes », et l'hôtel du ministre. Celui-ci porta longtemps le nom d'« Hôtel Torrington » parce qu'il fut habité par Lord Torrington, ministre plénipotentiaire d'Angleterre près la Cour des Pays-Bas. Lors de l'émigration française, il devint la propriété et l'asile de la comtesse de Marsan, précepteur des enfants de France. Sous la domination française on y plaça la direction des contributions directes ; et sous le gouvernement des Pays-Bas, le ministère des finances. Le 27 septembre 1830, il fut incendié par les volontaires pour chasser les troupes du palais des états généraux. Il a été rebâti en 1833 et 1834. » *Histoire de la ville de Bruxelles* 1845 III blz. 342. — Ook de abdij van Villers moest eenen dergelijken last dragen en aan het park ook een gebouw oprichten voor den gevolmachtigden minister van den keizer bij het hof; zij betaalden daarvoor 200.000 gulden. Tarlier et Wauters : *Géographie et Histoire des Communes Belges*, Canton de Genappe p. 85.

(2) Zie *Biographie Nationale* V blz. 790.

Historische Mengelingen

Goyck verbrand op het einde der XIV^{de} eeuw. — Goyck lag op de uiterste grens van Brabant, palende aan Henegouwen en Vlaanderen. Deze ligging stelde haar in 't leenroerig tijdvak aan menig onheil bloot. Alzoo het volgende feit dat wij vinden in *Butkens : Trophées de Brabant*. Het toont ons aan welke onnoozele redenen in dien tijd aanleiding konden geven tot oorlog. In het jaar 1395-1396, was hertogin Joanna, verscheidene jaren van eene wijnrente schuldig aan zekere Michel de Ligne, sire d'Estambruges, aanzienlijk Henegouwsch edelman. Deze, 't wachten moede, vond niets beter om zich te wreken dan 's dinsdags na Palmzondag op 't onverwachts Goyck af te branden. Daarna begaf hij zich met zijn trawanten naar Brussel, maar ziende dat de burgers de wapens gevat hadden om op hem de klopjacht te doen, vond hij geraadzaam terug naar zijne burcht te trekken ⁽¹⁾.

Breedte van de weghen in d'Ampt - mannye van Brussel. (2)

In den eersten, eenen *Heer-wegh* oft Heer - strate moet breedt wesen,
50 voeten.

Eenen gemeynen *Dryf-wegh*, daar men met koyen, met schapen,
ende met alder-hande Beesten drijven magh van 't een Dorp in 't ander,
24 voeten.

Eenen *Zijde-wegh* binnens 's Dorps, 18 voeten.

Eenen *Leyde-wegh*, om met alder-hande Goeden te varen en de te
vlieden, 16 voeten.

Eenen *Molen-wegh*, met Kerren sonder Ghetauw, 12 voeten.

Een *Kauter-gat*, oft Aerd - gat, 12 voeten.

Eenen *Molen-wegh*, met Sacken te peerde, sonder ander Ghetauw,
8 voeten.

Eenen *Molen-wegh* met Hooft - sacken. 6 voeten.

Eenen *Kerck-wegh*, *Merckt-wegh*, *Borre-wegh* ende *Bruidt-wegh*,
elck 6 voeten.

Eenen *Mans-padt*, daer hij gaet, 4 voeten.

1) *Wauters* I bl. 250

2) Uit den *Costuymentboeck van Brussel* b. 184.

Waalsche koloniën te St Agatha - Berchem en te Pamel. — In het jaar 1667 kwam eene gansche kolonie walen die voor de legers van Lodewijk XIV vluchtten, te Berchem aan. Zij verscholeu er zich zoo goed ze maar konden, in kamers, kelders en zolders, en begonnen er hunnen stiel uit te oefenen : er waren wevers, mesmakers, slotmakers, smeden en brandewijnstokers. Zij richtten er stilaan werkhuizen op maar, haveloos en verlaten, leefden zij zeer ellendig. In 1674 waren zij bijna allen naar hunne streek teruggekeerd. Eenigen bleven er nochtans over, en zijn naar alle waarschijnlijkheid den oorsprong van de werkmansbevolking van Koekelberg (1).

Eene dergelijke kolonie van waalsche boeren, ook vluchtende, met familie en kudden, voor de legers van den franschen vorst, kwam den 10 Juni 1689, te Pamel legeren, in de weiden langsheen den Dender, tot bij Ninove. De weiden werden leeg geplunderd. In 1689 kwamen zij nogmaals weder, en verrichtten er de zelfde schade. Men noemde ze de *Harlaquen*, wegens den naam van den waalschen meyer die aan hun hoofd stond (2).

* * *

Wat hieronder volgt werdt aan een onzer medewerkers uit Assche verteld door een man van 94 jaar, dus door een ooggetuige. Het brengt ons terug tot het **Assche van over honderd jaar** ; onze lezers zullen die persoonlijke herinneringen met genoeg lezen.

Eene doolage in den Winter van 1828. — In dien tijd bestond de Halpoel (3) nog in het midden van 't dorp, op de eigenste plaats waar nu het gemeentehuis staat. Van aan dien waterput tot op Walfergem (langs den steenweg van Brussel - Gent) lag er in dat jaar eene doolage. De winter kwam daarop en het was zoo koud dat de kasseisteenen over elkander gevrozen waren. De postwagens en andere reizigersrijtuigen die alle dagen ten getalle van 40 tot 50 doorkwamen konden niet voortrijden en de reizigers moesten elkander helpen om, te voet, met hun pakken geladen, aldoor het veld, den steenweg terug te bereiken verder op waar het mogelijk was weer met rijtuigen te rijden. Er waren personen toen in Assche die daar de postwagens afwachtten en voor 'nen cent 'nen man op den rug namen en hem door het veld tot Walfergem droegen.

1) Wauters I bl. 349.

2) Wauters I bl. 297 — Chronique de l'abbaye de Ninove.

3) Aldus genaamd wegens de oude Lakenhalle die er achter stond.

Het groot getal vreemdelingen die dagelijks door Assche trokken met de diligencies deden er den handel in **Asschekoekskens** bloeien. Het verbruik was zoo groot dat de meiden in de groote gasthoven uitsluitelijk verhuurd werden op den verkoop van Asschekoeken. Zij gingen bij den bakker het mandje halen, en kregen een stuiver per mandje (¹).

Herbergen op de gehuchten van Assche in 1828. — Op gansch het gehucht Walfergem dat thans 870 inwoners telt waren maar vier herbergen ; op Cautertaverent, met 790 inwoners, drie ; op Asbeek, met 840 inwoners, twee ; op Crokegem met 630 inwoners, ook twee ; op Assche-Terheyden ook twee. Indien de menschen van dien tijd moesten terugkomen ze zouden hun oogen uitkijken op het oneindig getal herbergen van tegenwoordig.

Assche in 1829. Onderwijs. — Judocus De Deken had te Assche een school in het huis heden bewoond door Th. Vertommen. Daar leerden de kinderen de *hollandsche taal*, en woorden maken met vierkante planskens waar eene letter op stond. Men betaalde een cent per dag.

De *Hollandsche Gendarmerie* was op de markt in het huis heden bewoond door L. Schoonjans-Van Hemelrijk.

De *Markt* bestond uit een dertigtal boeren die daar met een pak kaas of een kilo boter kwamen ; er waren geen kramen. Het merktplein was niet gekasseid.

De *postdrager* Cooreman bestelde alleen de 17 gemeentens van het kanton. Hij bleef op zijn reis uitslapen en kwam alle drie dagen terug naar Assche. Er waren toen op die drie dagen 3 à 5 brieven.

Schuttersgilden. In 1829 bestonden in Assche twee wippen : eene voor den kruisboog in de gasthuisweide, en eene voor den handboog bij Priem, herbergier te Crokegem (²). In 1830 lag het gasthuis van Assche vol met hollanders. Daags na hun vertrek hebben burgemeester Stevens, P. Cleirens, J. Cleirens, M. Sommerkooren, Th. Van Ieterbeek en J. Van dermaelen den *boom van liberteit* geplant op het gemeentplein, en er een koperen grille rond gezet.

1) Ten tijde der diligencies verkocht een enkele bakker voor 10 à 12000 frank Asschekoekskens 's jaars. — (De Grave. Geschiedenis der gemeente Assche. bl. 291)

2) Deze schuttersgilden zijn korts daarna te niet gegaan. De wip voor den kruisboog werd in 1831 afgebroken,

De Mirakuleuze Kruisen van Assche ⁽¹⁾

Geschiedenis van het eerste weerdig Kruis, uit den elzenboom,
dat berust in de parochiale Kerk der Vrijheid van Assche.

KAPEL VAN DE KRUISBORRE.

In de voorledene tijden woonde er, in de parochie van Assche, een arm schamel vrouwke dat, verscheidene schulden hebbende, van geen geld of goed wist om die te betalen. Hier over was zij zeer mistroostig, en daar zij dikwijls gemaand werd van hare schuldeischers, heeft zij geenen beteren raad geweten dan haar beste, kleet, dat zij gewoon was 's zondags aan te doen, tot de joodsche Lombarden te dragen die toen in de parochie woonden om er wat geld op te leenen en aldus hare schuld te betalen of te korten.

De Joden, merkende de armoede en de eenvoudigheid van dit bedrukt vrouwken, hebben haar pandeken beginnen zeer te verachten en geen geld daarop willen leenen; maar

hebben haar beloofd geld genoeg te bezorgen, zonder pand, om haar schuld volkomenlijk te betalen en daarenboven haar nog genoeg te ge-

1) Volgens A. Mertens' uitgave van het oude boekken : «Oorspronkelijk verhaal van *he H. Kruis ende van twee ander mirakuleuse Kruyctfixen berustende in de Parochiale Kercke der Vryheyd van Assche.* » Gedrukt tot Brussel bij Emmanuel De Grieck, 1726. Hoofdstuk VII en VIII. De spelling werd veranderd door Eerw. H. Mertens in zijne uitgave.

ven om voortaan tamelijk te kunnen leven, ware het zake dat zij, van haren kant, hun ook eene kleine vriendschap wilde doen, te weten : dat zij het H. Sacrament des Autaars of de Heilige Hostie, dat zij te Paschen ontvangen zou uit haren mond wilde nemen en hun overleveren, hetgeen dat vrouwke, geperst door den grooten nood waarin zij was, hun beloofde.

Als de Paaschdag ⁽¹⁾ gekomen was, is dit vrouwke met de andere kristenen tot de H. Tafel genaderd ; en het H. Sacrament ontvangen hebbende, heeft zij het bedektelijk uit haren mond genomen en in een doekske bewaard, om hare belofte aan de Joden te kwijten.

Gaande dan om haren Heer en haren God over te leveren, is zij onderwege angstig en bevreesd geworden door de gedachten die haar in den geest kwamen. Indien, zegde zij, bij haar zelve, ik het lichaam des Heeren aan de Joden lever, dan zullen zij het alle oneer en gruwelijken smaad aandoen. En laat God in zijne wraak toe dat dit uitkome dan zal ik schrikkelijk met hen gestraft worden. Van den anderen kant, indien ik nu hetzelfde nu in den staat van doodzonde in welchen ik ben uit oorzaak van het heiligschendend voornemen waarin ik geweest ben, zoo zal ik het tot mijn eigen oordeel en verdoemenis ontvangen, en God, om mij te straffen kan mij op staanden voet met den dood slaan. In die benauwdheid en vrees naar huis keerende, zag zij ter zijde van den weg eenen ouden en verdroogden elsenboom staan, met een hol in, waarin zij het H. Sacrament met het doekske stak, en vertrok van daar, met innig berouw in het hart, beweene haar misdaad en zondig leven. Doch, ziet wat er gebeurde ! Zoohaast die verdroogde boom het H. Sacrament ontvangen heeft, schiet hij terstond in de bloei, bedekt zich met bladeren, groen blijvende winter en zomer, zoo dat de vogelkens des hemels met zingen en springen daar zonderling hun vermaak kwamen in nemen. Ieder stond hierover versteld ; men kwam van alle zijden om dit wonder te zien, en al die er omtrent kwam met ziekte of krankheid bevangen, werd aanstonds vertroost en genezen, zoodanig, dat de toeloop van dooven, blinden, kreupelen en andere gebrekkelijke menschen, komende van alle omliggende plaatsen, om dien boom te zien en de gezondheid te verkrijgen van dag tot dag grooter werd.

Hierdoor, laat zich verstaan, werden de nabijgelegen landen en gra-

1) Gielemans stelt den dag niet waaop dit voorviel, doch het is aannemelijk dat het op Paaschdag was, vermits onmiddellijk de jaarlijksche begankenis, op dien dag, tot die plaats aanvang nam. Die toeloop van vreemdelingen deed de kermis van Cautertaverent ontstaan, die uit eerbied voor den Hoogdag tot den tweeden Paaschdag verschoven werd.

nen fel onder de voeten vertreden, zoo dat die pachters en wel bijzonder de boer op wiens erve de boom stond, geene of zeer luttel vruchten mochten opdoen, wat hen natuurlijk zeer ongeduldig maakte. Om dien toeloop en pelgrimage te doen ophouden, vond deze laatste niets gereedelijker dan op eenen vroegen morgen den boom af te houwen ; maar ziet, zoo hij begon te hakken, zag hij alle de spaanderen kruisgewijs, twee aan twee op elkander vallen, besproeid met veel druppelen bloeds. Op dit gezicht, met verbaasdheid en vrees bevangen, valt hij op zijne knieën, bidt God om vergiffenis over zijne misdaad en haast zich naar de vrijheid van Assche om den Pastoor van dit groot mirakel te onderrichten.

Deze, vergezeld van den Heer van Assche en eene groote menigte parochianen, is ter plaats gekomen en heeft met groote verwondering de afgehouwde kruisen rond den boom zien liggen.

Niet wetende de oorzaak van al die wonderen noch wat hen desaan gaande te doen stond, zijn zij allen op de knieën gevallen, God ootmoediglijk biddende, dat hij zijnen goddelijken wil nopens dien boom en al die wonderheden zou believeu te kennen te geven.

Het arm vrouwke was daar ook tegenwoordig. Dit alles ziende en wetende door wat kracht het gebeurde, werd zij inwendig bewogen, vertoonde zich aan den Pastoor en aan allen die daar tegenwoordig waren en verhaalde openlijk alle de zaken die tusschen haar en de Joden omgegaan waren.

Allen waren ontroerd en verslagen.

Dan, in eeuwige gedachtenis der mirakuleuze kruizen van spaanderen, werd er door den Pastoor, Heer en Wethouders van Assche eenpariglijk besloten dat men van den elsenboom een kruisbeeld zou maken, om hetzelfde ter eere van het H. Sakrament en van het bitter lijden onzes Heeren Jezus-Christus, in de kerk van Assche, waar het vrouwke het H. Sakrament ontvangen had, te stellen, tot troost van al degenen die het zelfde kruis aldaar devotelijk zouden bezoeken.

Dit gebeurde aldus, en 't zou dat zelfde Kruis zijn dat in de kerk van Assche nog bewaard wordt.

Daarenboven werd er ook vastgesteld op de zelfde plaats, waar de elzenboom gestaan had, eene Kapel op te bouwen, genaamd *Kruisborre*, Daar gebeurt er nog jaarlijks, op den tweeden Paschdag, eene solemnele Mis met sermooen tot gedachtenis van de Wondere Werken die God aldaar door het H. Sacrament getoond heeft, en daar krijgen nog heden-daags vele menschen met kwellingen en ziekte beladen, verlichting en gezondheid.

**Hoe het tweede wonderbare Kruis op den notenboom, in dezelfde
Vrijheid mirakuleuslijk is gevonden.**

Het behaagde aan God almachtig het groot en weerdig Kruis van Assche door mirakelen bekend en vermaard te maken zelfs tot in verre landen gewesten ; zoo dat de geloovigen in eenigen nood zijnde, van dertig en veertig uren verre kwamen om geholpen en getroost te worden.

Het gebeurde aldus, eenigen tijd na het boven verhaalde voorval, dat er eenige pelgrims naar Assche kwamen om het heilig kruis te bezoeken. Moede en afgemat bereikten zij het pachthof geheeten « het hof te Vrijhout (1) ».

Deze pelgrims dan komende aan het voorzeide pachthof en den pachter in de poort ziende staan vroegen hem of zij nog verre waren van het Heilig Kruis van Assche. Deze, slechtgezind en verbitterd omdat de landen daaromtrent door de gaande en komende pelgrims zeer vertreden werden, antwoordde bot en spijtig : « O, du dwaze en verdoolde menschen, hebt gij in dit kruis zulk geloof en vertrouwen, dat gij daarom zoo ver komt, en u zoo vermoeit ? » Zij zegden : « Ja, vriend, en is het niet goed en behoorlijk het teeken onzer verlossing te eeren, waardoor God, zoo wij verstaan, nog dagelijks te Assche de bedrukte en gebrekkelijke menschen wonderlijk vertroost ? »

Hierop antwoordde hij wederom : « Het zij wat het wil, ik geloof er niet méér aan dan aan het kruis dat op mijnen notenboom staat, » versmadend wijzend naar den notenboom die bij zijn pachthof stond. Dan — o wonder ! — daar zij te samen opkeken, zagen zij een kristusbeeld opgenageld in het midden van den notenboom staan. Door vrees en eerbied getroffen, vielen pachter en vreemdelingen plat ter aarde, en na God geloofd en gedankt te hebben voor dit mirakel, ijlden zij met allen spoed naar Assche, aan iedereen wat er voorgevallen was verhalend.

Dit hoorende, was de geheele parochie ontsteld en op de been. Elk liep om zich van dit mirakel te overtuigen, en, daar men het waar bevond, werd er bij de geestelijken en wethouders beraamd en vastgesteld dat men, in processie, zou gaan ter plaatse, en, beliefdde het God, dat men het Krucifix van den notenboom zou afhalen, om het in de kerk van Assche, benevens het ander heilig kruis, te plaatsen, en dáár beide van de geloovigen gezamentlijk bezocht en geëerd te worden.

1) Dit hof stond op de plaats waar, over omtrent twee honderd jaren, door de zorgen van jnffrouw Hendrika Madoets eene schoone kapel gebouwd werd, die thans verdwenen is.

De priesters dan, schepenen met al het volk, hebben zich, met kruisen en vaandel voorafgegaan, al zingende en biddende, naar Vrijhout begeven. Zoo zij van verre het heilig kruis op den boom zagen, door blijdschap en godvruchtigheid opgetogen, zijn ze op hunne knieën gevallen en hebben met luider stemme den lofzang *Salve crux sancta* aangeheven. Dan hebben twee priesters het met alle eerbiedigheid van den boom afgehaald en gedragen in de kerk van Assche, zingende met den geheelen stoet *Te Deum laudamus*, en God lovende in alle ootmoedigheid, die door de godsvrucht aan zijn heilig Kruis bewezen, gewaerdigd heeft de parochie van Assche met twee wonderbare Kruisen te vereeren, en den heiligen boom onzer verlossing op deze hooge en verhevene plaats te planten, opdat hij hierdoor mocht gezien, geëerd en aanbeden worden, en dat alle dienaars, navolgers en vrienden van het Kruis van Kristus in hunnen nood mochten geholpen, en in hun lijden en strijden versterkt worden.

* * *

Kleudden

(Vervolg van blz. 111)

15. Kleudden ligt drukkend op wakende knechten.

In den tijd zetten de boeren 's nachts hun peerden te grazen op de wei. Eenige knechten die daarbij te waken lagen en gerust hun pijp « smoorden » kregen soms opeens een zwaar, zwaar pak op hun lijf. Ze konden niet verroeren en noch min zien wat er zoo op hun lijf drukte. Ze krochten al onder 't gewicht en zweeten dat ze deden !

Maar 's morgens als 't klaar werd dan zagen ze 't wel. Er stond daar een zwart veulen bij hun paarden... en dat was Kleudden !

Opwijk. (Uit den volksmond)

16. De Kleuddesplank te St. Martens - Bodegem.

Te Beughem weten de oude boeren te vertellen dat Kleudden erop uit was de eenvoudige landlieden den schrik op 't lijf te jagen. Als hij erin lukte schoot hij in een luiden schaterlach en verdween, onder vreemde gedaante, in den bosch.

Tusschen Beughem en St Ulriks-Kapellen ligt een wegelken dat, over de velden, dwars door de vallei loopt waar de Bellebeek, uit de kloostervijvers van Bijgaarden ontsproten, doorheenslingert. Over deze beek ligt eene houten brug, de *Kleuddesplank*. Daar schijnt Kleudden zich gehuisvest te hebben. Bij halfdonker gaat hij, onder de gedaante van 'nen

grooten rossen hond, zich te slapen leggen in 't schoon midden van de brug. De menschen die laat op de baan waren deden omwegen om den gevaarlijken gast te vermijden. Degenen die meenden over den slapenden Kleudden te kunnen heenstappen werden door hem in 't water geplott. Nochtans als men haar op de tanden had kon men Kleudden doen uit den weg gaan. Men moest dan onbeschroomd roepen : « Maak u uit mijn voeten en laat mij door ! » Kleudden stond dan langzaam op, zette zich op zij en liet den onversaagden man gerust zijnen gang gaan.

St. Martens - Bodegem

FR. MADIR - JOSEPH.

17. Kleudden loopt langsheen de beken.

Te Opwijck komen ze Kleudden heel dikwijls tegen als een klein wit manneken met een bellekeskleedjen aan. Hij loopt gedurig langsheen de beken in 't veld. De menschen laat hij dan gerust. Hij kan zich ook zoo groot maken als een meulen en zich veranderen in alle soorten van beesten.

Opwijck

(Uit den volksmond)

18. Kleudden stoot een voerknecht en verdwijnt langs de beek.

Over een 35 jaar kwamen twee voerknechten, uit twee hoven van Asbeek, van Lombeek - kermis, langs Pulleweide 's nachts naar huis. Na afscheid van elkander genomen te hebben trokken ze elk naar hun hof.

De eene, om dapper zijn pachthof te bereiken, sloeg eene losbaan door 't veld in ; na eenige stappen gaans, kruiste eene tweede losbaan de eerste... Eensklaps hoorde hij 't gerucht van peerdengetrappel... Te zelve tijd voelde hij iets tegen hem botsen... Hij werd zoo een hevige stoot gewaar dat de « tichen » van zijn laarzen tegen zijn beenen plakten. Zich dapper omkeerende hoorde hij in eenen naburigen dubbelelzenkant een lang en wild gedruisch, alsof de laatste takken gebroken werden, maar ontwaarde verder geene gedaante meer.

's Morgens vroeg, te 4 uur, vóór hij aan 't botervat ging staan, nieuwsgierig, trok hij naar den elzenkant... maar en zag noch voetstappen in 't mul, noch gebroken takken in 't elzenhout. Kleudden was er spoorloos doorgevaren.

Assche

J. DE SMEDT (uit den volksmond)

16. Kleudden : Waterduivel.

Kleudden verkeerde veel langs de beek die tusschen Bollebeek en Molhem loopt. Een man van Bollebeek ging op eenen nacht de vroedvrouw van Merchtem halen. Toen zij nevens de beek kwamen, vroeg de man aan de vroedvrouw : « Hebt ge geenen schrik ? » — « Waarvan ? » —

Van Kleudden. Hij verkeert hier. Ik heb hem, in het komen, gezien. Hij sprong uit het water. Maar ik pakte mijnen stok en smeed er naar. Hij is weer in de beek gesprongen. »

Merchtem Volgens *Brab. Sgb.* I. b. 86. (uit den volksmond)

20. Kleudden : een koe.

Eenige jaren al van hier, toen de boeren naar de merkt van Mechelen hunne koebeesten gingen aankopen, — juist gelijk ze dat nu naar Dendermonde gaan doen, — woonde er te Asbeek een verkensslachter die te Mechelen alzo een koe gekocht had die hij daarom «de Mecheles» heette.

Op zekeren dag dat hij te huis kwam van bij 'nen boer een verken doodgedaan te hebben, stapte hij zijne steê binnen. Maar wat ziet hij daar t'halven in den messing staan ? Eene koe is 't, zijne « Mecheles. » Hij klopt zijn vrouw op. « Haast u vrouw, roept hij haar toe, ons «Mecheles» staat los op den messing ! » De vrouw kwam langs den stal rond, die aan 't huis en de slaapkamer aanhing, sloeg de staldeur open en zei verwonderd : « Wel man, kom zien : ons « Mecheles » is buiten stal niet ; ze staat hier nog gebonden ! »

De « sleger » ging zien. Als hij weerkwam stond de koegedaante in 't messinggat en verdween... En hij, die bijna alle uren van den nacht op de baan was, liep verschrikt zijn huis binnen roepende : « 't Is Kleudden ! Ik heb Kleudden gezien ! » — En heel zijn leven lang zou de « sleger » op 't bestaan van Kleudden gezworen hebben.

Assche

J. DE SMEDT (uit den volksmond)

21. Jongens uit de streek komen Kleudden op den vreemde ook tegen.

In de jaren 30, in den tijd van de voltigeurs, lagen drie Asschenaren in garnizoen te St Truiden. Zekeren dag, na eenen uitstap in den omtrek der stad, bereidden zij zich om naar hun garnizoen terug te keeren. 't Was avond ; een der drie had wat diep in 't glas gekeken : zijn twee makkers moesten hem ondersteunen en leiden. Uit vrees van voor den avondappél te laat te komen werd er besloten dat een van hen vooruit zou gaan terwijl de andere zijn makker zou voortleiden. Pas was de eerste een honderdtal meters vooruit of hij zag... de gedaante van 'nen grooten hond dwars over den steenweg staan. Vlug als een soldaat trok hij zijnen sabel, gereed om zich te weren... Doch plotselings werd de gedaante zoo groot als de de grootste peerden, met oogen als « mastellen » en gloeiend rood...

Dapper stapte hij vooruit, maar moest, bezijden den steenweg de

eerdebaan nemen omdat de gedaante over heel de breedte van de kassei stond. Pal bleef het staan, — zonder te verroeren, den kop naar den grond gebogen.

Onze voltigeur stapte Kleudden onverlegen voorbij. Toen eene halve uur later zijne twee gezellen in de kazerne aankwamen, vertelde hij hen 't gebeurde, doch geen van beiden had Kleudden gezien (1).

Assche

J. DE SMEDT (uit den volksmond)

22. Door een wijwaterkruis wordt Kleudden onschadelijk gemaakt.

Twee gezusters die t'Asbeek op de Varenstraat niet ver van elkander woonden, hielpen de eene de andere in 't waschwerk. In den tijd was 't een gebruik bij boerenmensen 's nachts te wasschen. Om nu haar zuster te gaan helpen kwam de eene na middernacht van huis en, om den weg te verkorten en den Hoogenweg te ontgaan, sloeg ze eene scheidsvoor in, die op 't huis van hare zuster uitgaf. Te midden op 't veld ontwaarde ze opeens een groot zwart paard met groote gloeiende oogen. Het stond daar stil en roerloos op 't land. Van een klein beetje niet verlegen sprak het vrouweken: « Kerel, ge gaat mij niet hebben... Ik heb een goed wijwaterkruis gemaakt, en ik vaag mijn blokken aan u! » Zij ging zonder vrees en ongehinderd bij hare zuster den wasch beginnen.

Vast aan de verschijning van Kleudden geloovende, verhaalde 't menschken, met volle overtuiging, menigmaal haar voorval.

Assche

J. DE SMEDT (uit den volksmond)

Onze plaatsnamen

(Vervolg van blz. 96.)

Bleereghem, gehucht onder Hekelghem, dat in de 16^e eeuw nog *Blaereghem* geschreven werd leidt Chotin (2) af van blare-vache noire! Die man had zijn Fransch-Vlaamsch woordenboek opengeslagen en had er dit woord gevonden en zonder meer moest Bleereghem beteeken: het gehucht der zwarte koe. Onzin! Ik heb geene oude vormen van deze plaatsnamen kunnen opsporen. Evenwel komt men gemakkelijk, bij middel der ontwikkelingsregels der taal, tot den oorspronkelijken vorm: **Bladharingahem*, met den verderen verloop: **Bladerengehem* (verdoffing

1) Deze sage is merkwaardig omdat Kleudden in Limburg gansch onbekend blijkt te zijn.

2) Chotin: *Etudes étymologiques sur les noms des villes, bourgs, villages, hameaux ect. de la province de Brabant.* Paris-Bruxelles 1859. j. 62.

der onbeklemtoonde lettergrepen), **Bladereghem* (uitstooting der *n* evenals elders) en ten slotte *Blareghem* en *Bleereghem*.

De uitstooting der *d* vóór *r* is een genoegzaam bekend feit (b. v. : vader, vâar ; broeder, bróer ; bladeren, blâren enz.). De persoonsnaam *Bladhari* die in onzen plaatsnaam schuilt is te vergelijken bij *Amalhari* dien we in Amelghem vonden. De namen op *-hari* : heer zijn overigens zeer gemeen. Het eerste lid *Blad* beteekent : gloria, praestantia (Förstemann, 309). *Bleereghem* zou dus ten slotte beteekenen : woonplaats der afstammelingen van *Bladhari*, den statigen, deftigen heer.

Bodeghem (St Martens-) in de omgangstaal *Beughem* uitgesproken reeds in 1552, werd vroeger geschreven *Bodenghem* (Cart. Afflighem 1210, CCLIX en 1233, CDXXIV) alwaar we de regelmatige *n* vastellen. Wij gaan hier de voorgestelde afleidingen van A. Wauters (1) voorbij, door hem zelf door « caprices de l'imagination » bestempeld en wij zullen denken, noch aan de moeras, noch aan den getrouwen bode dien Cicero van uit zijn kamp naar Cesar zond, noch aan den Bodagheve der Salische Wet. **Bodingahem* is de stamzate der kinderen van den frank *Bodo*. Deze naam is verwant met het werkwoord gebieden, (got. biudan) gebood enz. en beteekent : gebiedier, heer, dominus. Men verwarre dezen naam niet met *Baudewijn*, *Baudo* die eene gansch andere beteekenis heeft.

Brusseghem. Andere vormen zijn *Brucenghem* (1241), *Brusenghem* (1265) (2). Chotin (3) vindt er in : ruych en besluit : village du désert ; Voorwaar heel gemakkelijk zoo een letter wegcijferen zonder de minste redens. Ik haal dit feitje aan, om eens voor goed aan te toonen hoe het werk van dezen franschman dat nog altijd voor vele opzoekers een orakel is, niets bevat dan willekeurige en onbeholpene afleidingen. Deze plaatsnaam is samengesteld uit den persoonsnaam *Bruso*, die echter in Förstemann's verzameling niet voorkomt. Wel vindt men aldaar (324) *Brusinc* en *Brucinga*. Deze laatste vormen bewijzen het bestaan van zulk eenen persoonsnaam. De oorvorm van *Brusseghem* is inderdaad **Brusingahem*.

Bueneghem (gehucht onder Pamel). In 1197 vinden we *Bunenghem* (4) teruggaande op een ouder **Buningahem*. De germaansche persoonsnaam *Buno* (5) die hier als grondslag ligt behoort bij gotisch *bûan* : wonen en

1) Op. cit. I. 202.

2) Cit. bij A. Wauters, op. cit. II. bl. 45.

3) Op. cit. bl. 72

4) Wauters. I. 295

5) Förstemann. op. cit. 345.

beteekent : getooid, uitgegust (¹).

Cobbeghem. Het Cartularium van Afflighem geeft de volgende schrijfwijzen : *Cobbengem* 1157 (CIII), 1170 (CXLI), 1190, 1198, 1203, 1223 enz., *Kobbengem* 1185 (CLXXVIII). De lezing *Cobbeghem* die in zekere afschriften van het cartularium voorkomt, b. v., in een stuk van 1138 (LVII) is een moedwillige verandering van den kopist. Wouters geeft nog aan *Cobbinghem* (1150) (²). Het gaat terug op een ouder **Cobbinga-hem*. De persoonsnaam *Cobbo* komt voor bij Förstemann (371) in de 9^e eeuw. De germaansche wortel **kob* = woning die hier tot grondslag dient komt nog voor in het woord *kobold* (= huisgod, huisgeest) waaruit *kabouter*.

Crokeghem. is een gehucht onder Assche. In eene akte van 1227 (Cart. Affl. CCCLXVII) is er spraak van een *Leonius de Crokenghem*. In het ouder **Crokingahem* of *Hrokingahem* (hr - chr) vinden wij den persoonsnaam *Hroc* (Förstemann, 878) waartoe *Crocus* (een Allemannenkoning), *Chrocus* en ook *Rochus* (³). Een zelfde oorsprong als *Crokeghem* heeft *Rokeghem*, gehucht onder St Maria - Hoorenbeke (⁴). De persoonsnaam *Hroko* is afgeleid van het oude *hrôk*- roek (soort van kraai) dat in verband te brengen is met het gotisch *hrukjan* - kraaien, krassen, latijn : *rugire* = brullen.

Cureghem. Wouters (⁵) geeft *Curengem* (1130), *Curenghem* (1280) uit **Curingahem*. Een persoonsnaam *Curo* of *Kuoro* is niet te vinden bij Förstemann. Wellicht hangt het samen met oudsaksisch *kiosan*, waaruit : kiezen en ook keuren, uitverkoren, enz. **Curingahem* zou dan kunnen beteekenen woonplaats van het gezin van den « gekozenen meester ».

Dilighem is de naam van een gehucht onder St Pieters - Jette, waar vroeger de vermaarde premonstratenser abdij gelegen was. Het Cart. van Affl. meldt ons de oude schrijfwijzen : *Thidalgem* 1135-36 (LIV), *Thidlengem* 1163 (CXVI). In eene oorkonde der XIVe eeuw staat *Dyedelghem*. De monikken van Dieleghem vonden in den naam hunner abdij het mystische *diligem* : ik zal u beminnen, evenals die van Affligem voortdurend zinspelen op *affligere*. (⁶) Onze *ie* komt uit *eo* dat zelf uit *eu* ontwikkeld

1) Bij Chotin : Hameau des fèves !

2) Op cit. I 380.

3) Zoo hebben wij nog bij de Frankische koningen : Hlodowech (Clovis en later Louis of Lodewijk), Hlotari (Clotharius of Lotharius) enz., De *h* - *ch*, viel weg vóór *i* en *r*.

4) Biekorf 1908. bl. 135-6

5) Op cit. I .62 nota 3.

6) Zie *Eigen Schoon* 3 afl. bl. 45. — Beda Regaus. 7 afl. bl. 107

is (1). Aldus stellen we als oorspronkelijke naam : **Theudilinga-hem* met de ontwikkelingsgang **Theodilingahem*, **Thiedelengehem*, *Thidlengem*, *Diedelghem*, *Dieleghem*. De *th* immers is in 't Nederlandsch *d* geworden. De persoonsnaam *Theudilo* is een vleinaam van *Theudo* - de volksman. Germ. *theudhō* wil inderdaad zeggen *volk, diēt*. Daaruit *theu2-isko* (lingua theothisca, langue tudesque, thioise) - *died-esch, dietsch* ; elders *dudesch, duitsch*. Diezelfde persoonsnaam vinden we in het West-Vlaamsh Tilleghem. De naam *Theudo* (zonder de verkleiningsuitgang - *ilo*) is voorhanden in Dieghem (uit *Didenghem*, **Theudingahem*) evenals in Tieghem (W. VI (2)).

Esseghem (ook onder St Pieters - Jette) vertoonde in 1485 nog den vorm *Eedzegem* (3). Oudere schrijfwijzen heb ik niet kunnen opsporen. Wij kunnen echter gissen dat deze zich ontwikkeld heeft uit een vroeger **Athsinga-hem* of *Adzinga-hem*. De *a* ging over naar *e* onder invloed der *i* in de volgende lettergreep (umlaut) Cfr. *Betteghem*, *Bleereghem*. De germaansche persoonsnaam *Athiso* of *Adzo* (Förstemann 219) — schuilnaam van den geleerden plaatsnaamkundige uit Biekorf — is een vleinaam bij *Atha* : vader, en beteekent dus eenvoudig : vadertje.

(Wordt voortgezet)

J. LINDEMANS.

De Tongval of Volksspraak van Assche

Algemeene aanmerkingen (4)

De Tongval van Assche heeft zeer veel gemeens met de spraak van Merchtem en Wolverthem. Minder gelijkend is hij aan 't Opwijksch en 't Lenniksch ; nog meer verschillend van 't Brusselsch.

Gelijk in de groote steden de volksstaal der eene straat van die der andere wat verschilt, zoo worden ook te Assche de bewoners der eene wijk van die der andere wijken door hunne wijze van spreken onderscheiden. Al die verscheidenheden opgeven kon menig lezer van Eigen Schoon vervelen ; een enkel verschil nochtans schijnt van belang te wezen, daar

1) Om dit klaar te maken ontleen ik weer een voorbeeld van de frankische koningsnamen, *Theudebert* is de oudste vorm van *Theodebert*, *Thiedbert*, *Tibert*. Zoo ook *Theuderik*, *Theoderik*, *Diederik*, *Dirk*.

2) Studie van *Adzo* in Biekorf 1908 bl. 129-131.

3) A. Wouters, op. cit. bl. 6 nota 1.

4) De cursieve letters moe'en met langen klank, de vette letters met korten klank worden uitgesproken.

het ook in andere streken wordt waargenomen en nog al merkelyk is. 't is het gebruik der vlaamsche *i* en *u* (hoogd. *i* en *ü*), der vlaamsche zuivere lange *e* en *eu* (hoogd. *e* en *ö*) en der korte *e* en korte *eu* (hoogd. *e* in *gebet* en *ö* in *töchter*).

De klanken I en U ; E en EU : IË en UO

De scheidslijn voor 't bezigen dier klanken ligt tusschen de kerk van Assche en die van Assche ter Heide. Van aan den Hopzak (1) tot tegen Aalst hoort men nooit de *u* (hd. *ü*) ; zelfs kunnen degenen die daar geboren en opgevoed zijn ze maar met de grootste moeite van de wereld uitbrengen ; 't is enkel na veel pogen dat hun dat gelukt. In stede van *u te* gebruiken ze altoos *i*, kort of lang. 't Zelfde hoort men te Opwijck, Boom, te Dendermonde, Lebbebe, Leuven en in sommige streken van Beieren. De inwoner van het dorp Assche integendeel schijnt soms eene voor liefde te hebben voor de *u* (hgd. *ü*) Menigmaal gebruikt hij *u* als de letterkundige eene *i* bezigt, b. v. *wut* voor *wit* (fr. blanc) ; *wutter* (*blanchisseur*) ; *Luppen* voor *Lippen* of *Flip* (persoonsnaam).

Betreffende de lange zuivere *e* en den tweeklank *eu* heeft men 't zelfde. Ten noord-westen der gemelde scheidslijn gebruiken ze nooit *eu* maar altoos de zuivere lange *e* in woorden elders met *eu* uitgesproken en soms met lange *o* geschreven :

« Dou kwam nem boer **va** Leven »

« **va** Leven kwamp nem boer », gelijk in 't lieken staat ;

Brozen es de de vajnster van de mele gevallen. (Brozen is deur (door) de venster van den meulen (molen) gevallen ;

Zeningen bosch es tegen Wouterlo. (Zoningen bosch is tegen Waterloo.)

Megen voor *meugen* of *mogen*.

Kenink voor *keunink* of *koning*.

De zelfde eigenaardigheid bestaat op de andere vermelde plaatsen waar *i* voor *u* wordt gebezigd.

Ten zuid-westen der scheidslijn hoort men soms *eu* voor *e*, b. v. *veul* voor *veel*. Te Geel in de Kempen hoort men ook *speulen* voor *spelen*, *zeuven* voor *zeven*. (fr. sept).

1) « De hopzak » naam eener herberg gelegen aan den Gentschen s'teenweg, nagenoeg halverwegen Assche - dorp en Assche-ter-heyde kerk. — Assche-ter-heyde ligt ten Westen van Assche.

Komen wij tot de korte *e* en de korte *o* (met den Duitschen omklank als b. v. de *ö* in *töchter*) uitgesproken.

Ten noord-westen klinkt het : *en derp* : een dorp. De *e* uitgesproken als in *met, bed, let, zet* ; ten zuid-oosten der scheidslijn zeggen ze : *ön dörp* (of *eun deurp* kort uitgesproken).

Als de kinderen ten noord-westen beginnen fransch te leeren, spreken ze ook dikwijls *sæur* uit als *sère* ; *heure* als *ère* ; *bonheur* als *bonnère* ; het zelfde hoorde ik ook eens in den mond van eenen Beierling die fransch sprak. De gemengde *oo* b. v. in *hoog, oor, stoor* wordt heel de streek door in het lezen uitgesproken als eene korte *oe* (Duitsche *u*) gevolgd van eene korte *o* ; en de *oe* heeft den nadruk of klemtoon.

Ik heb daar gezegd in *het lezen* ; handelt men van de volkstaal of straattaal dan is er wederom verschil tusschen noord-west en zuid-oost. Ten zuid-oosten wordt in sommige woorden de *oe* eene *u* (of de Duitsche *u* verandert in *ü*) en de korte *o* wordt eene korte *eu* (of de korte *o* neemt den Duitschen omklank en verandert in korte *ö*.) Die verandering bestaat ook in het Brusselsch en in de spraak ten zuiden van Brussel. Voorbeelden : *hoogen* (fr. *enchères*) wordt *üögen* ; droog (fr. *sec.*) wordt *drüögen* ; *hoorn* of *hooren* (fr. *corne*) wordt *üören*. Te Droogenbosch staat op de doopvont van de jaren 1500 de plaatsnaam *Druegenbosch*. — *Büöm* zeggen ze te Brussel voor *Boom* ; *rüös* hoort men elders voor *roos*.

Hoe doen ze nu ten noord-westen der lijn ? Als ze de *oo* niet gelijk de Duitsche *uo* uitspreken, dan willen ze zooveel zij kunnen die van 't zuiden navolgen. Ze veranderen dus *ü* in *i* en *ö* in *e*. Bijgevolg zeggen *iëgen, driëge, iëren* ; wilden ze den Brusselaar nadoen ze zegden *biëm* voor *boom*.

De Neusklank

Wat een neusklank is weet ieder die een weinig fransch geleerd heeft. 't Zijn immers de *menigvuldige* klemtoonhebbende neusklanken welke de Fransche tale dikwijls zoo vervelend maken.

De Asschenaars en andere Payotlanders hebben ook eenige neusklanken ; doch zetten er bijna nooit den klemtoon of nadruk op.

De neusklanken van 't fransch worden lang getrokken, die der Asschenaars kort uitgesproken.

Buiten den toonloozen uitgang *en* zijn er weinige andere klanken die in den Asscheren tongval tot neusklank overgaan.

De uitgang *en* wordt dus in onze gewestspraak *an, en, in, on, ðn, ün, ðn*. Doch, geduldige lezer, merk wel op dat wij de letter *n* bezigen bij gebrek, omdat wij er geene andere hebben die juist onze gewestelijken neusklink verbeeldt. Is de klemtoon hebbende klinker *a*, b. v. in *luten, maken, latten*, dan wordt de *e* van *en* bijna als *a* uitgesproken.

Is de klemtoon hebbende klinker *e*, b. v. in *weten, wetten*, dan wordt *en* bijna als *in* of *en* uitgesproken.

Is de klemtoon hebbende klinker *i*, *aj, aī, ie* (of lange *i*), *iē* (of gemengde *ee*), *ouī* of boekvlaamsche *ui*, dan is de daaropvolgende neusklink *in*. Is de klemtoon hebbende klinker eene *o* of *oo* (in onze gewestspraak *uo*) b. v. in *Londen, loonen, booren, boomen*, dan is de daaropvolgende neusklink *on*. Achter de klemtoonhebbende *ō* of *eu* volgt de neusklink *on*.

Achter de geklemtoonde *u* (hoogd. *ū*) volgt de neusklink *un* (hgd. *ün*); b. v. in *dunnen*, de *Hunnen*.

De klemtoonhebbende *oe* (hgd. *u*) wordt gevolgd van eene korte *oen* (hgd. *un*); b. v. in *moeten, loeten, voeten*.

Men gelieve hier in aandacht te nemen dat er een merklijk verschil bestaat tusschen onze neusklinken en de neusklinken van 't fransch.

Bij de Walen in Henegouw heb ik eens *onzen* neusklink *in* gehoord; 't was in een woord dat daar *hond* beteekent en omtrent uitgesproken wierd als *tjin*. 't Is juist de *i* langs den neus uitgelaten dat de franschen missen, want *in* b. v. in *fin* is eene *ē* door den neus gelaten. — In eenen ik: brief van den pastoor van Merchtem ten jare 1382 geschreven, vind ik: *te wettine* voor *te weten*; heden ten dage zeggen de mannen van de streek *in* nog *te wetin* met eene *i*. — Zoo ge in andere woorden den neusklink wilt hebben, spreek dan *Ingel, Ingeland, Ingelsman, zingen, wringen, dingen* uit, en neem eens goede aandacht op uw spreekgetuig. — Medeeneen zult gij vinden dat de *g* in die woorden niet de *g* is van *gaan, groot, enz.* maar wel de *g* zooals de franschen die uitspreken in *guérir, naguère*.

Lezers van « EIGEN SCHOON » als 't in uwen smaak valt en het den Heer belieft, dien ik u later nog op.

J. ANT. VAN ELSSEN.

Inhoud

<i>Over Lennick's bestuur in 't leenroerig tijdvak</i>	F. VENNEKENS.
<i>Dom Beda Regaus</i>	D. VINC. COOSEMANS.
<i>Historische Mengelingen</i>	*
<i>De Mtrakuleuse Kruisen van Assche.</i>	* * *
<i>Kleudden</i>	* * *
<i>Onze Plaatsnamen</i>	J. LINDEMANS.
<i>De tongval of volksspraak van Assche</i>	J. ANT. VAN ELSEN.

HUISELIJKE SCHIKKINGEN :

1. — Elk medewerker is verantwoordelijk voor zijn opstel.
2. — Niet geplaatste bijdragen worden slechts op aanvraag teruggestuurd.
3. — De medewerkers ontvangen kosteloos 25 exemplaren van de aflevering waarin hunne bijdrage verschijnt ; dit echter alleen op aanvraag gestuurd bij het opzenden der bijdrage naar den opstelraad. (Adres : *Bureel van « Eigen Schoon » te Opwijck*). Voor overdrukken of meer exemplaren van de aflevering make men overeenkomst met den drukker.
4. — Afzonderlijke nummers kosten voor niet-inschrijvers 0.50 fr. Te bevragen op het *Bestuur van het Davidsfonds te Assche*. Inschrijvingen, klachten, enz. moeten ook op ditzelfde bureel toekomen.
5. — Boeken waarvan een exemplaar aan de Redactie gezonden wordt zullen besproken worden indien zij met het karakter van het tijdschrift overeenstemmen ; andere worden enkel aangekondigd.

